

Lakivaliokunta

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle sopimusneuvotteluista Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välillä oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon (EU-US-sopimusneuvottelut)

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle sopimusneuvotteluista Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välillä oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon (EU-US-sopimusneuvottelut) (U 40/2024 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava suurelle valiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Joni Korpinen, oikeusministeriö
- erityisasiantuntija Pauliina Penttilä, liikenne- ja viestintäministeriö
- valtionsyyttäjä Sampsa Hakala, Valtakunnansyyttäjän toimisto
- poliisitarkastaja Kimmo Ulkuniemi, Poliisihallitus

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- sisäministeriö
- FiCom ry
- professori Sakari Melander

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ

Ehdotus

Komissio on antanut 5.2.2019 suosituksen (ehdotuksen) neuvoston päätökseksi luvan antamisesta komissiolle aloittaa neuvottelut sopimuksen tekemiseksi Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välillä oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon. Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2019 neuvoston päätöksen neuvotteluiden aloittamiseksi.

Valiokunnan lausunto LaVL 19/2024 vp

Ehdotuksen sekä neuvoteltavana olevan sopimuksen pääasiallinen sisältö ja neuvotteluiden tavoite käy ilmi valtioneuvoston kirjelmistä U 40/2024 vp sekä E 131/2018 vp.

Valtioneuvoston kanta

Teknologinen kehitys on muuttanut rikollisuuden muotoja ja vaikuttanut merkittävästi sen selvittämismahdollisuuksiin. On tärkeää jatkaa työtä sähköisen todistusaineiston saatavuuden tehostamiseksi erityisesti rajat ylittävissä tiedonhankintatilanteissa. Rikostorjunnan tehostamisessa on kuitenkin huolehdittava myös henkilötietojen suojan ja muiden perusoikeuksien asianmukaisesta turvaamisesta sekä valtioiden täysivaltaisuuden huomioon ottamisesta.

Valtioneuvosto korostaa, että Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välillä käytävien sopimusneuvotteluiden osalta merkitystä on EU:n sisäisellä asiaan liittyvällä sääntelyllä.

Valtioneuvosto kannattaa sitä, että EU pyrkii neuvottelemaan Yhdysvaltojen kanssa sopimuksen sähköisen todistusaineiston paremmasta saatavuudesta sen sijaan, että jäsenvaltiot tekisivät vastaavia sopimuksia kahdenvälisesti. Valtioneuvosto tukee toimenpiteitä, joilla edistetään sitä, että neuvotteluissa Yhdysvaltojen kanssa saavutettaisiin EU-sääntelyn kanssa yhteensopiva sopimus, jossa otettaisiin huomioon erityisesti EU-sääntelyssä vahvistettu tietosuojaja- ja muu perusoikeussääntely taso.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Komissio on antanut 5.2.2019 suosituksen (ehdotuksen) neuvoston päätökseksi luvan antamisesta komissiolle aloittaa neuvottelut sopimuksen tekemiseksi Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välillä oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon. Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2019 neuvoston päätöksen neuvotteluiden aloittamiseksi.

Lakivaliokunta on antanut neuvottelumandaattiehdotusta koskevasta valtioneuvoston kirjelmästä (E 131/2018 vp) lausunnon (LaVL 1/2019 vp).

Nyt käsiteltävän valtioneuvoston kirjelmän (U 40/2024 vp) mukaan neuvottelut alkoivat syyskuussa 2019. Maaliskuusta 2020 lähtien neuvottelut ovat olleet tauolla, koska ensin oli syytä saatua asiaan liittyvät EU:n sisäisiä sääntöjä koskevat neuvottelut päätökseen. Neuvottelut ovat jatkuneet maaliskuussa 2023. Kirjelmän antamiseen mennessä on ollut yhteensä 12 neuvottelukierrosta. Vaikka tähän mennessä on ollut jo yhteensä 12 neuvottelukierrosta, neuvottelut ns. alkoivat uudelleen maaliskuussa 2023, erityisesti tarkemman mahdollisen sopimuksen sisällön osalta.

EU:n sisäiset säännöt oikeudellisesta yhteistyöstä rikosasioissa rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon koostuvat asetuksesta (EU) 2023/1543 (jäljempänä e-evidence asetus) ja direktiivistä (EU) 2023/1544 (jäljempänä e-evidence direktiivi). Asetuksen soveltaminen alkaa elokuussa 2026. Direktiivi on saatettava osaksi kansallista lainsäädäntöä viimeistään helmikuussa 2026. Mainituilla EU:n sisäisillä säännöksillä on lakivaliokunnan aiemmasta lausunnosta (LaVL 1/2019 vp) ilmi käyvin tavoin liityntä Yhdysvaltojen kanssa neuvoteltavaan sopimukseen, ja

Valiokunnan lausunto LaVL 19/2024 vp

valiokunta onkin neuvottelumandaattiehdotuksesta antamassaan lausunnossa viitannut e-evidence asetuksesta sen neuvotteluvaiheessa antamiinsa lausuntoihin (ks. LaVL 1/2019 vp ja siinä viitattut lausunnot).

Valtioneuvoston kirjelmässä käsiteltävien neuvotteluiden tavoitteena on EU:n ja Yhdysvaltojen välinen sopimus oikeudelliseen yhteistyöhön rikosasioissa liittyvästä rajat ylittävästä pääsystä sähköiseen todistusaineistoon. Tavoitteena on, että neuvoteltava sopimus mahdollistaisi pääosin suoran vastavuoroisen yhteydenpidon osapuolien toimivaltaisten viranomaisten ja yksityisten palveluntarjoajien välillä sähköisten todistusaineiston hankkimiseksi rajat ylittävästi (ks. U 40/2024 vp, s. 3).

Valtioneuvoston kirjelmän mukaan tarkoituksena on, että neuvoteltavana oleva sopimus sisältäisi määräyksiä muun muassa toimivaltaisista tahoista ja viranomaisista, sopimuksen tarkoituksesta ja soveltamisalasta, tietosuojaan liittyvistä suojatakeista, määräysten antamisesta, tietojen luovuttamisesta sekä yleisesti tietojen hankkimiseen liittyvästä menettelystä osapuolten toimivaltaisten viranomaisten ja yksityisten palveluntarjoajien osalta. Sopimus koskisi pääasiassa ainoastaan tallennettua sisältötietoa. EU:n tavoitteena on pyrkiä saavuttamaan EU-sääntelyn kanssa yhteensopiva sopimus (erityisesti ottaen huomioon e-evidence-asetuksen vastaavanlainen sääntely), jossa otettaisiin huomioon EU-sääntelyssä vahvistettu tietosuoja- ja muu perusoikeussääntelyn taso (ks. U 40/2024 vp, s. 3).

Teknologinen kehitys on muuttanut rikollisuuden muotoja ja vaikuttanut merkittävästi sen selvittämismahdollisuuksiin. Lakivaliokunta katsoo valtioneuvoston tavoin, että on tärkeää jatkaa työtä sähköisen todistusaineiston saatavuuden tehostamiseksi erityisesti rajat ylittävissä tiedonhankintatilanteissa. Rikostorjunnan tehostamisessa on kuitenkin huolehdittava myös henkilötietojen suojan ja muiden perusoikeuksien asianmukaisesta turvaamisesta sekä valtioiden täysivaltaisuuden huomioon ottamisesta. Aiempaa lausuntoaan (LaVL 1/2019 vp, s. 4) vastaavasti lakivaliokunta painottaa, että sopimuksesta neuvoteltaessa on oleellista huomioida toimenpiteiden oikeasuhtaisuutta ja välttämättömyyttä koskevat edellytykset.

Lakivaliokunta kannattaa valtioneuvoston tavoin sitä, että EU pyrkii neuvottelemaan Yhdysvaltojen kanssa sopimuksen sähköisen todistusaineiston paremmasta saatavuudesta sen sijaan, että jäsenvaltiot tekisivät vastaavia sopimuksia kahdenvälisesti. Lakivaliokunta tukee valtioneuvoston tavoin toimenpiteitä, joilla edistetään sitä, että neuvotteluissa Yhdysvaltojen kanssa saavutettaisiin EU-sääntelyn kanssa yhteensopiva sopimus, jossa otettaisiin huomioon erityisesti EU-sääntelyssä vahvistettu tietosuoja- ja muun perusoikeussääntelyn taso.

Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että Yhdysvaltojen kanssa neuvoteltavassa sopimuksessa ei ole kysymys sellaisesta vastavuoroisen tunnustamisen periaatteelle ja sen taustalla olevaan keskinäiseen luottamukseen perustuvasta yhteistyöstä kuin EU:ssa toteutetussa rikosoikeudellisessa yhteistyössä. Tämä on tärkeä huomioida neuvoteltaessa sopimusta. Edellä todetun vuoksi neuvotteluissa on myös kiinnitettävä korostunutta huomiota perus- ja ihmisoikeussuojan tasoon sekä oikeusturvajärjestelyjen riittävyyteen. EU-sääntelyn huomioon ottamisen näkökulmasta olennaista on myös varmistaa, että Yhdysvaltojen viranomaisilla ei olisi pääsyä unionin alueella olevaan sähköiseen todistusaineistoon EU:n jäsenvaltion viranomaisia laajemmin tai väljemmin edellytyksin.

Valiokunnan lausunto LaVL 19/2024 vp

Sopimuksen neuvottelumandaattia koskevassa lausunnossaan lakivaliokunta on käsitellyt suoraa yhteydenpitoa osapuolien viranomaisten ja yksityisten palvelutarjoajien välillä (ks. LaVL 1/2019 vp, s. 4—5). Mainitussa lausunnossa lakivaliokunta katsoi oman toimialansa kannalta, että sopimusneuvotteluissa on tärkeää pyrkiä turvaamaan palveluntarjoajan sijaintivaltion viranomaisten riittävä asema ja osallistuminen. Valiokunta katsoi, että tämä voi puhtaan viranomaisten välisen yhteistyön sijasta tapahtua esimerkiksi viranomaisen notifiointiin perustuvan mallin kautta. Olen-
naista valiokunnan mielestä oli, että palveluntarjoaja ei joudu tekemään viranomaiselle kuuluvaa oikeudellista harkintaa ja eri osapuolien oikeusturvatakeet tulevat huomioituiksi. Valiokunta uudistaa aiemmin lausumansa.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Lakivaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa edellä esitetyin täydennyksin valtioneuvoston kantaan.

Helsingissä 14.11.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Pekka Aittakumpu ps
jäsen Alviina Alametsä vihr
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Mika Riipi kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto